

ФЛОРИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РУДЕРАЛЬНОЇ ФЛОРИ ВУЛИЧНИХ ЕКОТОПІВ М. ЖИТОМИРА

Астахова Лариса Євгенівна,

к.б.н., доцент, доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження
біорізноманіття,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Зозуля Дар'я Максимівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Максименко Валерія Валеріївна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Урбанізація є одним із провідних чинників трансформації природних екосистем, що призводить до формування специфічних рослинних угруповань у межах населених пунктів. Особливе місце серед них займає рудеральна рослинність, представники якої заселяють порушені ділянки, узбіччя доріг, пустирі, будівельні майданчики та інші антропогенно змінені місцезростання. Рудеральні види характеризуються високою екологічною пластичністю, здатністю швидко освоювати нові території та адаптуватися до несприятливих умов міського середовища [1].

Вивчення рудеральної флори має важливе наукове та практичне значення. По-перше, видовий склад рудеральних угруповань відображає рівень антропогенного навантаження на природне середовище та може використовуватися як індикатор екологічного стану міських екосистем. По-друге, рудеральні екотопи часто є осередками проникнення та поширення адвентивних і інвазійних видів рослин, які здатні витіснити аборигенні види та змінювати структуру рослинних угруповань. По-третє, аналіз рудеральної флори дозволяє оцінити процеси синантропізації флори та особливості адаптації рослин до умов урбанізованого середовища [2].

Особливої актуальності набувають дослідження рудеральної рослинності міст, оскільки урбанізація є одним із провідних чинників трансформації біорізноманіття. У межах міста Житомира значні площі займають антропогенно змінені території, що створюють сприятливі умови для формування різноманітних рудеральних угруповань. Водночас відомості про сучасний видовий склад, таксономічну структуру та еколого-біологічні особливості рудеральної флори окремих вуличних екотопів міста залишаються недостатньо узагальненими.

Метою роботи було провести флористичний аналіз рудеральної флори вуличних екотопів м. Житомира та встановити особливості її таксономічної структури. Дослідження проводили протягом травня – першої половини червня 2026 р. на території м. Житомира. Обстеження здійснювали на вулицях Корольова, Вітрука, Героїв Крут, Івана Мазепи, Князів Острозьких, Дмитрівській, Шевченка та Великій Бердичівській. Досліджувані ділянки охоплювали різні типи вуличних екотопів: узбіччя доріг, газони, придорожні смуги, ділянки поблизу житлової забудови та території з порушеним рослинним покривом.

Під час польових досліджень проводили маршрутні обстеження територій та фіксували всі види судинних рослин, що формували рудеральні угруповання. Визначення видів здійснювали за сучасними визначниками флори України [3]. Крім того, застосовували мобільні додатки – Google Lens та PlantNet, за якими ідентифікували рослину за фотографією. Таксономічний склад рослин наведений за системою Angiosperm Phylogeny Group (2016) [4]. Для аналізу флористичної структури використовували загальноприйняті методи систематичного та порівняльно-флористичного аналізу.

У результаті флористичних досліджень рудеральної рослинності вуличних екотопів м. Житомира виявлено 65 видів судинних рослин, що належать до 22 родин (табл. 1). Найбагатшими за видовим складом виявилися родини Asteraceae та Poaceae, які об'єднують 12 і 10 видів відповідно (табл. 2). По 6 видів належать до родин Fabaceae, Rosaceae та Brassicaceae. Високе представництво цих родин є характерною ознакою рудеральних флор помірної зони та свідчить про значний рівень антропогенної трансформації міського середовища. 50 % родин представлені лише 1 видом.

Таблиця 1.

Видовий склад рудеральної флори вуличних екотопів м. Житомира

№ з/п	Назва виду		вулиці м. Житомир							
	українська	латинська	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Жовтець повзучий	<i>Ranunculus repens</i> L.		+	+		+			+
2	Чистотіл звичайний	<i>Chelidonium majus</i> L.			+	+		+		+
3	Квасениця пряма	<i>Oxalis stricta</i> L.			+					
4	Конюшина повзуча	<i>Trifolium repens</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+
5	Конюшина лучна	<i>Trifolium pratense</i> L.		+		+				+
6	Конюшина гібридна	<i>Trifolium hybridum</i> L.		+						
7	Люцерна серпувата	<i>Medicago falcata</i> L.	+	+						+
8	Люцерна хмелецвіта	<i>Medicago lupulina</i> L.		+					+	+
9	Лядвенець рогатий	<i>Lotus corniculatus</i> L.		+						+
10	Гравілат міський	<i>Geum urbanum</i> L.		+	+					+
11	Перстач гусячий	<i>Argentina anserina</i> (L.) Rydb.		+		+				
12	Перстач індійський	<i>Potentilla indica</i> (Andrews) Th. Wolf			+					
13	Перстач лежачий	<i>Potentilla supina</i> L.								+

BIOLOGY AND BIOCHEMISTRY
MODERN TECHNOLOGIES AND INNOVATIONS AS NEW TOOLS FOR THE
DEVELOPMENT OF SCIENCE

55	Костриця лучна	<i>Lolium pratense</i> (Huds.) Darbysh.		+						
56	Пажитниця багаторічна	<i>Lolium perenne</i> L.		+	+	+	+		+	+
57	Пирій повзучий	<i>Elymus repens</i> (L.) Gould			+				+	+
58	Стоколос покрівельний	<i>Bromus tectorum</i> L.	+	+	+	+				
59	Стоколос польовий	<i>Bromus arvensis</i> L.								
60	Тонконіг вузьколистий	<i>Poa angustifolia</i> L.		+						
61	Тонконіг лучний	<i>Poa pratensis</i> L.		+	+	+	+	+		
62	Тонконіг однорічний	<i>Poa annua</i> L.		+						
63	Ячмінь мишачий	<i>Hordeum murinum</i> L.	+	+	+	+	+	+	+	+
64	Осока їжакувата	<i>Carex echinata</i> Murray			+					
65	Ситник стиснутий	<i>Juncus compressus</i> Jacq.			+					

Примітка. Вулиці м. Житомир: 1. Велика Бердичівська; 2. Вітрука; 3. Героїв Крут; 4. Дмитрівська; 5. Князів Острозьких; 6. Корольова; 7. Мазепи; 8. Шевченка

*Кульбаба лікарська – відповідно до останніх наукових даних про склад роду *Taraxacum* у флорі України [5] під даною назвою виду об'єднується не один конкретний вид рослини, а величезна група схожих між собою видів

Таблиця 2.
Розподіл видів рудеральної флори м. Житомира за родинами

№ з/п	Назва родини		Кількість видів
	українська	латинська	
1	Жовтецеві	Ranunculaceae	1
2	Макові	Papaveraceae	1
3	Квасеницеві	Oxalidaceae	1
4	Бобові	Fabaceae	6
5	Розові	Rosaceae	6
6	Кропивові	Urticaceae	1
7	Капустяні	Brassicaceae	6
8	Геранієві	Geraniaceae	1
9	Мальвові	Malvaceae	1
10	Гвоздикові	Caryophyllaceae	2
11	Гречкові	Polygonaceae	3
12	Щирицеві	Amaranthaceae	2
13	Айстрові	Asteraceae	12
14	Глухокропивові	Lamiaceae	3
15	Подорожникові	Plantaginaceae	2
16	Берізкові	Convolvulaceae	1
17	Зонтичні	Apiaceae	2
18	Шорстколисті	Boraginaceae	1
19	Маренові	Rubiaceae	1
20	Тонконогові	Poaceae	10
21	Осокові	Cyperaceae	1
22	Ситникові	Juncaceae	1

Провідне місце за кількістю видів займає родина Asteraceae, представлена такими поширеними рудеральними видами, як кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale sensu latissimo*), ромашка пахуча (*Matricaria discoidea*), злинка однорічна (*Erigeron annuus*), лопух повстистий (*Arctium tomentosum*). Значна участь айстрових пояснюється їх високою екологічною пластичністю, ефективним насіннєвим розмноженням та здатністю швидко освоювати порушені території.

Суттєво представленою є родина Poaceae, до складу якої входять пирій повзучий (*Elymus repens*), пажитниця багаторічна (*Lolium perenne*), грястиця збірна (*Dactylis glomerata*), тонконіг лучний (*Poa pratensis*), ячмінь мишачий (*Hordeum murinum*) та інші види. Представники цієї родини формують значну частину трав'яного покриву вздовж транспортних магістралей і на ущільнених ґрунтах. Родина Fabaceae представлена переважно лучно-рудеральними видами: конюшиною повзучою (*Trifolium repens*), конюшиною лучною (*Trifolium pratense*), люцерною серпуватою (*Medicago falcata*), люцерною хмелецвітою (*Medicago lupulina*) та лядвенцем рогатим (*Lotus corniculatus*). Значна кількість бобових рослин свідчить про певний рівень стабілізації рослинного покриву та їхню роль у накопиченні азоту в ґрунті.

Найбільш поширеними видами, що траплялися на більшості досліджених вулиць, були конюшина повзуча (*Trifolium repens*), журавець дрібний (*Geranium pusillum*), гірчак пташиний (*Polygonum aviculare*), лобода біла (*Chenopodium album*), лопух повстистий (*Arctium tomentosum*), ромашка пахуча (*Matricaria discoidea*), подорожник великий (*Plantago major*), подорожник ланцетолистий (*P. lanceolata*), ячмінь мишачий (*Hordeum murinum*), грицики звичайні (*Capsella bursa-pastoris*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale sensu latissimo*) та злинка однорічна (*Erigeron annuus*). Їх широке поширення обумовлене високою стійкістю до витоптування, ущільнення ґрунту, забруднення та інших факторів урбанізованого середовища.

У флорі виявлено низку адвентивних та інвазійних видів, серед яких особливу увагу привертають амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia*), борщівник Сосновського (*Heracleum sosnowskyi*), галінсога дрібноквітка (*Galinsoga parviflora*), злинка однорічна (*Erigeron annuus*), перстач індійський (*Potentilla indica*) та ромашка пахуча (*Matricaria discoidea*). Наявність цих видів свідчить про активні процеси адвентивізації та синантропізації флори міста.

Значну частку рудеральної флори складають багаторічні трав'янисті рослини, зокрема кульбаба лікарська, подорожник великий, пирій повзучий, конюшина повзуча, деревій звичайний та кропива дводомна. Переважання багаторічників забезпечує стійкість рослинних угруповань до регулярних порушень та сприяє швидкому відновленню рослинного покриву після механічного впливу.

Загалом рудеральна флора вуличних екоотопів м. Житомира характеризується значним видовим різноманіттям, переважанням широко поширених синантропних видів, високою участю представників родин Asteraceae та Poaceae, а також наявністю адвентивних і інвазійних рослин. Виявлені особливості свідчать про значний вплив урбанізації на формування флористичного складу

міських екотопів та підтверджують важливість подальшого моніторингу рудеральної рослинності як індикатора стану міського середовища.

Список літератури

1. Єременко Н.С. Рудеральна рослинність України: стан дослідження, проблеми та перспективи. *Чорноморськ. ботан. журн.* 2017. Т. 13 (2). С. 134–151.
2. Пашкевич Н.А. Структурно-функціональні показники змін біологічних систем, як основа ведення моніторингу. *Збірник статей НУБіП України. Серія: Біологія, біотехнологія, екологія.* 2017. 170.
3. Визначник рослин України : навчальний посібник / ред. Д. К. Зеров. Вид. друге, виправлене і доповнене. Київ : Урожай, 1965. 877 с.
4. Angiosperm Phylogeny Group. An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. *Botanical Journal of the Linnean Society.* 2016. Вип. 181. № 1. С. 1–20.
5. Shynder O. I., Nehrash Y. M. The genus *Taraxacum* (Asteraceae) in the flora of Ukraine: a revised checklist with special reference to microspecies diversity in the Right-Bank Forest-Steppe. *Chornomorski Botanical Journal.* 2026. Vol. 22, No. 1. P. 66–93.